

ISSN 2181-7138

МУАЛЛИМ ХАМ ҮЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРИҲ

Илимий-методикалық журнал

2023

3/3-сан

*Ўзбекстан Республикасы Министрлер Кабинети жанындагы
Жоқарғы Аттестация Комиссиясы Президиумының
25.10.2007 жыл (№138) қарары менен дизимге алынды*

*Қарақалпақстан Баспа сөз хәм хабар агентлиги тәрепинен
2007-жылы 14-февральдан дизимге алынды.
№01-044-санлы гууалық берилген.*

Нөкис

3/3-сан 2023

июнь

Шөлкемлестіріушілер:

*Қарақалтақстан Республикасы Халық билимлендириу Министрлиги,
ӨЗПИИИ Қарақалтақстан филиалы*

**Редактор:
А. Тилегенов**

Редколлегия ағзалары:

Мақсет АЙЫМБЕТОВ	Асқарбай НИЯЗОВ
Нағмет АЙЫМБЕТОВ	Сабит НУРЖАНОВ
Байрамбай ОТЕМУРАТОВ	Уролбой МИРСАНОВ
Ерполат АЛЛАМБЕРГЕНОВ	Нуржан МАТЧАНОВ
Алишер АЛЛАМУРАТОВ	Шукурилло МАРДОНОВ
Дилшодхўжа АЙТБАЕВ	Бахтиёр РАХИМОВ
Тўлқин АЛЛАЁРОВ	Арзы ПАЗЫЛОВ
Умида БАҲАДИРОВА	Барлықбай ПРЕНОВ
Фархад БАБАШЕВ	Қаххор ТУРСУНОВ
Гулзода БОЙМУРОДОВА	Нурзода ТОШЕВА
Маманазар ДЖУМАЕВ	Тажибай УТЕБАЕВ
Асқар ДЖУМАШЕВ	Амангелди КАМАЛОВ
Алишер ЖУМАНОВ	Ризамат ШОДИЕВ
Гүлнара ЖУМАШЕВА	Зафар ЧОРШАНБИЕВ
Мырзамурат ЖУМАМУРАТОВ	Дўстназар ХИММАТАЛИЕВ
Умида ИБРАГИМОВА	Гулрухсор ЭРГАШЕВА
Меруерт ПАЗЫЛОВА	Гавхар ЭЦАНОВА

МАЗМУНЫ

ТИЛ ҲАМ ЭДЕБИЯТ

Абдуллаева Б. Р. Ана тили сabaqlarinda texnikaliq hám kórgizbe qurallardan paydalaniv	7
Зулпиева Д. Э. Инглиз тилини В2 даражадаги талабаларга ўргатишда CEFR нинг самараси	12
Ashurova Sh. Sh. Xorijiy tillaridagi nutqni o'rgatishning zamonaviy texnologiyalari	16
Abdusamatov A. S. Semiotik ta'limning fan sifatida shakllanishi	22
Yuldasheva Sh. Sh. Raqamlashtirish davrida o'zbek tilini o'qitishning tashkiliy-pedagogik va didaktik shart-sharoitlari	28
Usmonxodjayeva M. Boshlang'ich sinflarda xorijiy til o'qitish metodikasini takomillashtirish nemis tili misolida)	36
Rahmanova D. Olmon tili shevalarining o'rganilishi va tarixi	41
Рахманова Ю. К. Принципы создания учебной литературы по русскому языку в свете требований высшей школы	47
Turabayeva K. E. Role of games in teaching foreign languages to esp students	55
Tursunova F. D. The relation of intensity to adjacent disciplines	66
Mamadaliyeva M. T. Literary discourse in english and uzbek languages and its linguoculturological studies	70
Abdulhamidov S. X. The main trends in the study of the category of causation in linguistics	74
Abdulhamidov S. X. Features of the functioning of causative verbs in the compared languages	78
Shoxobiddinov S. I. Pragmalinguistic features of language units expressing presupposition in english	83
Shoxobiddinov S. I. Studying the phenomenon of presupposition in different sciences	88
Mamadaliyeva M. T. Methodology of linguoculturological literary text analysis	93
Allayev Z. M. Enhancing the effectiveness of activities by modifying their original versions according to the needs of language learners	97

ПЕДАГОГИКА, ПСИХОЛОГИЯ

Темирбекова А. О., Байниязова Г. Японияда билимлендириў системаси ҳаи өзгешеликлери	102
Ильясова З. Жаслар арасында китапқумарлық мәдениятын қәлиплестириўдың гейпара мәселелери	106
Abdiev B. Talabalaridn kommunikativ kompetenciyaqn jetilistiriwde kreativ oylawdn ózgeshelikleri	112
Ходжаниязов С. У. Шайх Нажмиддин Кубронинг педагогик қарапсларида комил инсон муаммоси масалалари	115
Pinyozov I. H. Oliy ta'lim muassasalarida talabalarni iqtisodiy va tadbirkorlikka tarbiyalash masalalari	121
Abduraxmonova M. M. Yangilanayotgan O'zbekistonda amalga oshirilayotgan ijtimoiy-iqtisodiy islohotlar zamidra oliy ta'limning o'rni va ahamiyati	125
Abduraxmonova S. Sh. Pedagogik amaliyot - talabalarni ota-onalar bilan hamkorlik qilishga tayyorlashda kasbiy kompetensiyasini rivojlantirish omili sifatida	131
Baybaeva M. X., Imomov I. A. Ta'limda rahbarlarning boshqaruv faoliyatlarida sog'lom va ijodiy muhitni takomillashtirishning tashkiliy-me'yoriy asoslari	136
Umarov A.V. Oliy ta'lim muassasalari talabalarining mediamadaniyatini rivojlantirish pedagogik zarurati	144
Raxmonov A. R. Talabalarda milliy iftixor tuyg'usini shakllantirishning metod va vositalari	151

Арсланова М. М. Инклюзив мактабгача таълимда ота-оналарнинг инклюзив маданиятини шакллантириш	487
Jabborova O. M., Saparbaeva D. Boshlang'ich ta'limning yangi vazifalari	492
Qarshiboyeva X. K., Muminov Z. Sh. Maktab ta'limida erkak o'qituvchilarning yetishmasligi bugungi ta'limning asosiy muammolaridan biridir	497
Jabborova O. M., Mamatova A. M. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida axloqiy fazilatlarini shakllantirish	503
Omonov D. A. Maktabgacha yoshdagi bolalarni maktab ta'limiga tayyorlash metodikasi	507

СЎЎРЕТЛЕЎ ӨНЕРИ ҲАМ МУЗЫКА

Axmedova N. E. Bo'lajak tasviriy san'at o'qituvchilarining madaniy o'ziga xosligini va estetik didini shakllantirishda an'anaviy va xalq amaliy san'atining o'rni	512
Axmedova N. E. O'zbekiston xalqining ma'naviy va milliy madaniyati merosida an'anaviy va xalq amaliy san'atining o'rni	517
Қурбонова Б. М. Тасвирий санъат дарсларида ўқувчиларда бадий тафаккур элементларини шакллантиришга йўналтирилган педагогик жараён мазмуни ҳамда ўқувчиларнинг тасвирий фаолият натижаларини баҳолаш параметрлари	523
Қурбонова Б. М. Тасвирий санъат дарсларида ўқувчиларда бадий тафаккур элементларини шакллантириш усуллари	529
Mamurov A. A. O'zbekistonning an'anaviy kulolchilik san'atining boy tarixi va o'ziga xos xususiyatlari	534
Исаков У. Т. Ўрта Осиё мутафаккирларининг ўзбек музыка маданияти ривожланишига оид асарларининг илмий назарий таҳлили	540
Yunusaliyev M. T. Dekorativ kompozitsiyada ranglarni tanlash san'ati: ijodiy yondashuvlar tahlili	546
Yunusaliyev M. T. Tasviriy san'atni o'qitish metodikasi: rassomlik va rang yaxlitligi	551
Soxibov R. J. Milliy naqqoshlik va uning turlari	557
Mansurova N. R. Aksiologik yondashuv asosida talabalarda milliy musiqiy merosni asrashga doir bilimlarni takomillashtirish	564

ФИЗИКАЛЫҚ ТӘРБИЯ ҲАМ СПОРТ

Primbetov Sh., Joldasbaev P. Erkin gu'res sport turinde sport trenerovkasini rejelestiriv, sportshilardn texnik-taktik tayarlighi	573
Qaljanov R., Yakupbaev A. Jas guresshildern fizikaliq sapalarin hareketli oyinlar jardeminde rawajlandiriv	577
Шамуратов А. А. Бўлажак жисмоний тарбия ўқитувчиларининг касбий компетентлигини такомиллаштиришнинг ўзига хос хусусиятлари	582
Xujomov B. X. Kurashchining umumiy va maxsus jismoniy tayyorgarligi	586
Xudoyberganov J. S Kurash mashg'ulotida shakl va vositalarning ahamiyati	590
Бувораева Г. Ш., Не'матова Д. Умумтаълим мактаб ўқувчиларининг жисмоний тарбиясида соғлом турмуш тарзининг ўрни	594
Каримов Ж. З. Ёш мини-футболчиларни жисмоний тайёргарлигини аниқлаш йўллари	599
Aliyeva I. O. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalarni jismoniy rivojlantirish	603
Пахратдинов С. Ю. Формирование готовности будущего учителя к обучению младших школьников риторике	608
Эрдонов О. Л., Махмудов В. В. Организационно-педагогические аспекты развития мини-футбола в ВУЗе	614
Эрдонов О. Л. Анализ соревновательной деятельности квалифицированных спортсменов в женском и мужском мини-футболе как один из методов повышения качества учебно-тренировочного процесса спортсменов	619
Бердиев Б. Ч. Национальная борьба как один из видов физической культуры	625
Мирзаев А. М. Требования физического воспитания курсантов на занятиях спортом	629

KURASH MASHG'ULOTIDA SHAKL VA VOSITALARNING AHAMIYATI

Xudoyberganov J. S.

Chirchiq davlat pedagogika universiteti Jismoniy madaniyat metodikasi o'qituvchisi

Tayanch so'zlar: kurash, shakl, sport, jismoniy, mashg'ulot, fazilat, mashq, maqsad, maxsus.

Ключевые слова: борьба, форма, спорт, физическая, подготовка, качество, упражнение, цель, специальность.

Key words: struggle, form, sport, physical, training, quality, exercise, purpose, special.

Kurash mashg'uloti – yosh sportchilarni kurash turlariga xos bo'lgan mashqlar va harakatlarga o'rgatishga qaratilgan pedagogik jarayon bo'lib hisoblanadi. Kurash mashg'ulotining maqsadi yosh kurashchilarni yuqori malakali sportchi qilib tarbiyalash va kurash turlarida sportdagi eng yuksak natijalarga erishish bilan birga ma'naviy etuk hamda jismonan barkamol inson qilib tarbiyalash hisoblanadi. Kurash mashg'ulotlarda shug'ullanuvchilarning sog'ligini mustahkamlash, jismoniy fazilatlarini rivojlantirish jarayonlari ham muhim vazifalar bo'lib belgilanadi.

Kurash mashg'uloti vositalari. Umumrivojlantiruvchi mashqlar, kurashchilarning maxsus mashqlari hamda yordamchi mashqlar kurash mashg'ulotining asosiy vositalari bo'lib hisoblanadi. Tabiat omillari yordamida chiniqtirish, gigiena qoidalariga rioya qilish jarayonlari ham kurashchilar sport tayyorgarliklarini tashkil etish vositalaridan bo'lib xizmat qiladi.

Umumrivojlantiruvchi mashqlar kurash mashg'ulotini tashkil etishda, kurashchilarni organizmini qizdirish, muskul va tayanch harakat apparati tizimi tonusini ortirish, jismoniy yuklamalarga tayyorlashda muhim ahamiyatga ega. SHu bilan birga umumrivojlantiruvchi mashqlar bilan kurashchilar ertalabki badan tarbiya mashg'ulotlarida, hamda jismoniy fazilatlarini rivojlantirish jarayonlarida keng foydalanadilar.

Kurashchilarning maxsus mashqlari kurash turlariga xos bo'lgan mashqlar turkumidan iborat bo'ladi. Kurash turlarida maxsus mashqlar asosan uloqtirish mashqlari, hujum va himoya mashqlari, og'riq berish, bo'g'ish va ushlab turish

mashqlari guruhlariga bo‘linadi. Kurashchilarning maxsus mashqlarni ko‘p holatlarda bellashuv jarayonlarida, musobaqalarda qo‘llaniladi.

Kurashchilarning maxsus mashqlari va harakatlarini egallashga yordam beruvchi harakatlar va mashqlar majmui yordamchi mashqlar deb ataladi. Bunday mashqlarga jixozlardagi mashqlar, maneken bilan bajariladigan mashqlar, har hil shaklda va jismoniy yuklamalar hajmi, miqdori, shiddati o‘zgartirish bilan bajariladigan mashqlarni kiritish mumkin. Mashg‘ulotlar jarayonlarida kurashchilarning texnik va taktik mahoratlarini takomillashtirishda yordamchi mashqlardan keng foydalaniladi.

Tabiat omillari suv muolajalari, toza havoning hamda quyosh nurlarini sog‘lomlashtiruvchi ta’siri, kurashchilar organizmini chiniqtirish bilan birga sport tayyorgarlik jarayonlarini to‘laqonli tashkil etishga katta yordam beradi. SHuning uchun nufuzli musobaqalarga tayyorgarlik jarayonlari hisoblangan o‘quv yig‘inlari tog‘li hududlarda, toza havo ta’sirida tashkil etish ta’minlanadi. Kurashchilarning jismoniy charchashlari, toliqishlarini bartaraf etish hamda kichik jarohatlarini davolash va tiklanishlarida suv muolajalari, sauna, hammom va suzish mashg‘ulotlari muhim o‘rin tutadi. Quyosh nurlarining chiniqtirish ta’sirida kurashchilar organizmini tashqi ta’sirlarga, yuqumli kasalliklarga chidamliligi ortadi.

Mashg‘ulotlar jarayonlarida tanani toza tutish, muntazam dush qabul qilish, yuvinish, sport kiyimlari va poyabzallarni toza va yaroqli holda tutish, mashg‘ulot, yashash va dam olish joylarini gigienik talablarga mos bo‘lishini ta’minlash sport ko‘rsatkichlarini ortishiga samarali ta’sir etadi.

SHuningdek og‘ir jismoniy yuklamalar ta’sirini bartaraf etish, charchash va holsizlanish, sarf etilgan quvvatni tiklashda to‘g‘ri va sifatli ovqatlanish talab etiladi. Tiklanish jarayonlarida quvvatli ovqatlanish bilan birga vitaminlar qabul qilish, organizmni dori va fizioterapevtik muolajalar yordamda davolash maqsadga muvofiq bo‘lib hisoblanadi.

Kurash mashg‘ulotining asosiy shakli sport tayyorgarliklari bo‘lgan texnik va taktik tayyorgarliklari takomillashtirishdan iborat. Kurashchilarning texnik va taktik tayyorgarlik darajalari ularning sport maxoratini belgilaydi va musobaqalarga tayyorgarlik saviyasini ko‘rsatadi. Sport tayyorgarlik darajasi jismoniy fazilatlar takomillashganligi, texnik taktik mahorat va ruhiy, ma’naviy iroda tayyorgarligi bilan ifodalanadi.

Kurashchilarning sport tayyorgarlik bosqichlari boshlang‘ich tayyorgarlik bosqichi, mutaxassislikka erishish bosqichi hamda kurash bo‘yicha yuksak natijalarga erishish bosqichlaridan iborat bo‘ladi. Har bir kurashchining orzusi sportda yuksak natijalarga erishish, bu maqsadning asosi boshlang‘ich

tayyorgarlik bosqichida shakllanadi. SHuning uchun murabbiylar kurashchilar guruhini shakllantirishda, guruhdan ko'plab mashhur sportchilar chiqishini ko'zlab ish tutishi kerak. Buning uchun quyidagi jarayonlarga e'tibor berish maqsadga muvofiq bo'ladi:

Jismoniy tayyorgarlikka ega bo'lgan, kurashga shaxsiy qiziqishlari va qobiliyatlari bo'lgan bolalarni kurash mashg'ulotlariga ko'plab jalb etish zarur.

Yana shuni e'tiborga olish kerakki o'zbek oilalarida kurash usullari bilan shug'ullanish milliy an'ana va urf odat darajasiga ko'tarilgan

Kurashchilarning boshlang'ich tayyorgarlik bosqichida texnik-taktik tayyorgarlikning asosini ta'minlaydigan hamda kurashchilar uchun xos bo'lgan jismoniy fazilatlarni rivojlantirib borish amalga oshiriladi. Mashg'ulotlar davomida kurash harakatlari texnikasi va taktikasini egallash bilan birga, tezkor-kuch, chidamlilik, chaqqonlik va egiluvchanlik kabi jismoniy fazilatlarni qolaversa, muvozanat saqlay olish hamda makonni va zamonni xis qilish kabi koordinatsion qobiliyatlarni tarbiyalab, takomillashtirib borish kerak.

Ko'plab ilmiy tadqiqotlar natijalari shuni ko'rsatadiki sportchilar trenirovkasining boshlang'ich mutaxassislik bosqichi pedagogik jarayonini to'g'ri tashkil etish, sportda yuksak natijalarga erishishning bosh omili bo'lib xizmat qiladi. Bu jarayonni samarali tashkil etish malakatimizda mashhur pahlavonlar safini kengaytirishni hamda O'zbekiston bayrog'ini butun jahon uzra hilpirashini ta'minlaydi. Demak bunday nufuzli vazifa har bir kurash murabbiylarining burchi bo'lib hisoblanadi. Kurash trenirovkalarining boshlang'ich tayyorgarlik jarayonini to'g'ri tashkil etish, kelajakda yuksak natijalarga erishishning bosh omili bo'la oladi.

Kurash mashg'ulotlar rejalari o'quvchi yoshlar o'quv yili talablariga mos tuzilishi kerak. Mashg'ulotlar rejasi kurashchilarning sog'lig'inig holati, hamda shaxsiy xususiyatlari va qiziqishlariga muvofiq tuziladi. Mashg'ulotlar rejasini tuzishda kurashchilar jismoniy va sport tayyorgarliklarini takomillashtirish, sport mahoratini ortirish, jismoniy tarbiya bo'yicha yuqori darajadagi o'zlashtirishga ega bo'lish, kurash bo'yicha musobaqalarda yuqori natijalarga erishish, qolaversa sog'likni mustahkamlash, sportda yuksak natijalarga erishish qobiliyatlarini shakllantirish maqsad qilib belgilanadi.

Kurash mashg'ulotlarining xususiyatlarini hisobga olgan holda rejalashtirish, muntazam jismoniy yuklamalarni ortirib borishni talab etadi. Bu jarayonning muhim jihati kurash mashg'ulotlarning sog'lomlashtirish, jismoniy fazilatlarni rivojlantirish hamda kurash musobaqalardagi yutuqlarning ortish bilan amalga oshadi.

Kurash mashg'ulotlarni tashkil etishda bir qator talablarni o'rganish kerak: mashg'ulotlar maqsad va vazifalarini o'rganish, shug'ullanuvchilar xususiy yosh, jins va jismoniy tayyorgarlik ko'rsatkichlarini aniqlash, mashg'ulotlar rejalarini muvofiqlashtirish, mashg'ulotlar mazmuni va shakllarini, uslublari, talablari hamda vositalarini tahlil etish. SHug'ullanuvchilarning mashg'ulot jarayonlaridagi faolligini, jismoniy fazilatlarini rivojlanib borish hamda kurash harakatlari malaka va ko'nikmalarini takomillashuv darajalarini doimo nazorat qilish mashg'ulotlar samarasini baholaydi. Mashg'ulotlar davomida shug'ullanuvchilar kurash harakatlar texnikasi va taktikasini o'rganishlari, jismoniy fazilatlarini rivojlanish darajalari hamda kurash mahoratlari guruhdagi bellashuvlar, jamoalar o'rtasidagi kurash musobaqalari, hamda saralash musobaqalarida nazorat qilib boriladi.

Kurashchilar daslabki tayyorgarlik mashg'ulotlari tashkil etishdan oldin organizm sog'ligi holati, jismoniy fazilatlar rivojlanish ko'rsatkichlari aniqlanadi. Mashg'ulotlar jarayonida jismoniy yuklamalarni shug'ullanuvchilar organizmiga ijobiy ta'sirlari tahlil etib boriladi. Mashg'ulotlarning soni, o'tkazilish davomiyligi, jismoniy yuklamalar hajmi, miqdori va jadalligi, shug'ullanuvchilarning sport musobaqalardagi ishtiroki, erishayotgan natijalar, nazorat sinovlarni topshirish natijalari o'rganiladi. Guruh va jamoalarda tashkil etiladigan o'zaro bellashuvlar shug'ullanuvchilar organizmidagi ijobiy o'zgarishlar, jismoniy fazilatlarining rivojlanish hamda kurash mahoratlarini ortish darajalari baholashga katta yordam beradi.

Adabiyotlar:

1. Керимов Ф.А. Спорт кураши назарияси ва усулияти. Дарслик. Тошкент. 2018.
2. Belbog'li kurash bo'yicha sport pedagogik mahoratini oshirish. Sh.Mirzaqulov Toshkent, 2018
3. Kurash sport pedagogik mahoratni oshirish. A.Taymurodov, S.Atajanov. Toshkent, 2018
4. Yunon-rim va erkin kurash sport pedagogik mahoratni oshirish. N.Tastanov, Sh.Abdullayev, Sh.Tursunov, S.Adilov. Toshkent, 2018
5. Теория и методика спортивной борьбы. Ф.А.Керимов. - Ташкент, 2018.
6. Греко-римская борьба . И.А. Турсуналиев. - Ташкент, 2018

РЕЗЮМЕ

Ushbu maqolada kurash mashg'ulotida shakl va vositalarning ahamiyati haqida qisqacha ma'lumot berilgan.

РЕЗЮМЕ

В данной статье дана краткая информация о формах и средствах организации тренировок по борьбе.

SUMMARY

In this article, give brief information about the forms and means of organizing wrestling training.

ISSN 2181-7138

Т. Н. Қары Ниязий атындағы Өзбекстан педагогикалық
илим-изертлеу институтының Ж. Орынбасев атындағы Қарақалпақстан филиалы

«МУҒАЛЛИМ ҲӘМ ҮЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРИЎ»

№ 3/3

Нөкис — 2023

Басып шығыўға жуўапкер:

А. Тилегенов

Баспаға таярлаған:

А. Тилегенов, Р. Утепов

Компьютерде таярлаған:

П. Реймбаев

Мәңзил: Нөкис қаласы, Ерназар Алакөз көшеси №54

Тел.: 224-23-00

e-mail: uzniipnkkf@mail.uz,

mugallim-pednauk@mail.uz

www.mugallim-uzliksiz-bilim.uz

Журналға келген мақалаларға жуўап қайтарылмайды, журналда жарияланған мақалалардан алынған үзіндилер «Муғаллим ҳәм үзликсиз билимлендириў» журналынан алынды, деп көрсетилиўи шәрт. Журналға 5-6 бет көлеминдеги материаллар еки интервалда TIMES NEW ROMAN шрифтинде электрон версиясы менен бирге қабыл етиледі. Мақалада келтирилген мағлыўматларға автор жуўапкер.

Оригинал-макеттен басыўға рухсат етилди 30.06.2023. Форматы 70x100¹/₈

«Таймс» гарнитурасында офсет усылында басылды.

Шәртли б.т. 29,5 . Нашр. т. Нусқасы _____ Буйыртпа №